

BINDRIM, YVONNE – PANTERMÖLLER, MARKO

Semanttisten differentiaalien roolista kieliasenteiden arvioinnissa monikielisessä kontekstissa

In Finland, which is often cited internationally as a benchmark with regard to language policy, a significant amount of empirical research has been carried out on questions of language loyalty and on the social status of the two official languages. However, the tensions which have arisen lately with regard to language policy seem to be at variance with the research findings. This issue, which so far has not been an object of Fennistic research, could profitably be approached with direct methods (e. g. interviews, questionnaires). However, direct methods have been criticized for the fact that they make a detour via the modelling of cognitive tasks, and thus could be susceptible to answers from the socially accepted spectrum.

In 1960 LAMBERT ET AL. developed the indirect Matched Guise Technique (MGT) in order to assess evaluational reactions to contrasting languages. Our paper focuses especially on a sub-investigation on semantic differentials (SD) which is an important interface in the experimental set-up of MGT. This paper discusses the performance of two SDs and aims to answer the question, whether the inclusion of speech related scales into the SD has an influence on the evaluation of a speaker in an indirect method. This question has been the subject of some controversy in the literature on linguistic variation. The eventual aim of the test carried out is the operationalization of the MGT for multilingual contexts and our further research in Finland.

Keywords: language attitudes, matched guise technique, semantic differential, speaker evaluation experiment, verbal guise, Finland, Swedish.

Tausta

Empiirisessä kieliasenteiden tutkimuksessa käytetyt menetelmät voidaan karkeasti jakaa suoriin ja epäsuoriin menetelmiin (GARRETT 2010: 37). Suoria menetelmiä, kuten kyselylomakkeita ja johdattelevia haastatteluja, luonnehtii se, että vastaajat ovat tietoisia tutkittavasta asiasta, kun taas epäsuorissa menetelmissä tutkimuskohde piilotetaan vastaajilta. Tällä piilottamisella on tarkoitus varmistaa, ettei tutkimuskohdetta koskeva tieto vaikuta vääristävästi tutkimustuloksiin. Epäsuorassa muodossa järjestetyissä tutkimuksissa yleisimmin käytetty menetelmä on niin sanottu „speaker evaluation experiment” -arviointimenetelmä (SEE), josta on käytössä erilaisia kokeellisia versioita. Koehenkilöt saavat tehtäväkseen arvioida eri puhujien persoonallisia piirteitä äänitteen perusteella eri arviointiskaaloilla, jotka kokonaisuudessaan muodostavat niin sanotun semanttisen differentiaalin. Testin epäsuorissa muodoissa koehenkilöiltä salataan se, että juuri puhujien käyttämät kielelliset varieteetit tai kielet ovat merkityksellisiä kokeen

Nyelvtudományi Közlemények 111: 237–253.

DOI: 10.15776/NyK.2015.111.12

kannalta. Yleinen käsitys on ollut, että vastaavan epäsuoran testin semanttiseen differentiaaliin ei saa sisällyttää puheeseen liittyviä arviointiskaaloja, koska ne saattavat paljastaa testin varsinaisen tarkoituksen (ks. esim. KRISTIANSSEN 2009: 176). GRONDELAERS ja VAN HOUT (2010: 93) ovat kokeellisen tutkimuksensa perusteella kyseenalaistaneet tämän käsityksen.

Tässä artikkelissa esittelemme oman ja samalla laajemman tutkimuksen pilottitestinä toimivan testimme, jonka avulla etsimme vahvistusta hollantilaisten tutkijoiden tuloksiin. Sen lisäksi haluamme pilottitestissä selvittää, missä määrin henkilökohtaisilla puheenpiirteillä on merkitystä siihen, kuinka vahvasti koehenkilöiden päähuomio kiinnittyy toivotun mukaisesti puhujan kuviteltuun persoonallisuuteen. Tällä tiedolla voi olla merkitystä sopivien puhujien valitsemisessa.

GRONDELAERS ja VAN HOUT (2010: 100–101) ovat myös tarkastelleet kriittisesti kysymystä, onko „speaker evaluation experiment” -menetelmään käytetty panos vaivan arvoinen vai olisiko vastaava tulos mahdollista saavuttaa vähemmän työläiden suorien menetelmien avulla. Suomeen esimerkkinä viitaten pyrimme seuraavassa osoittamaan, miksi suorien ja epäsuorien menetelmien kriittiselle vertailulle on olemassa selvä tilaus. Luonnehdimme ensin, kuinka arvioimme menetelmiä laajemmassa tutkimuksessamme ja esittelemme sitten pilottitestimme, joka on kehitetty GRONDELAERSin ja VAN HOUTin (2010) tutkimuksen pohjalta. Pilottitestin tulosten pohjalta esitämme ehdotuksen valmistavasta menetelmästä, josta on nähdäksemme hyötyä SEE-testien optimoinnissa.

Kansalliskieliin kohdistuvien kieliasenteiden tutkimus Suomessa

Suomea pidetään usein kielipoliittisten kysymysten mallimaana. Suhtautumista maan virallisiin kieliin suomeen ja ruotsiin on tutkittu myös empiirisesti, erityisesti kieliuskollisuuden ja kielen sosiaalisen statuksen näkökulmasta. Viime aikoina julkisuudessa esille nousseet kielipoliittiset jännitteet eivät kuitenkaan ole aivan samoilla linjoilla tutkimustulosten kanssa. Esimerkiksi sopii kaksi aikaisempaa tutkimusta: Vuonna 1996 Taloustutkimus teetti Folktingetin toimeksiantosta kyselyn „Vårt land, vårt språk – kahden kielen kansa”. Kyselyn avulla selvitettiin tietoisia asenteita (jatkossa: mielipiteet) Suomen kaksikielisyyttä ja ruotsin kieltä kohtaan. Kyselyn pohjalta tehdyn tutkimuksen tuloksia arvioi tuoreeltaan sosiologi ERIK ALLARDT päätyen seuraavaan johtopäätökseen:

„Suomenruotsalaisten suurin uhka on monessa suhteessa heidän itsensä aiheuttamaa. Heiltä tulisi vaatia enemmän rohkeutta käyttää omaa kieltään. Folktingetin vastikään tekemä tutkimus osoittaa selvästi, että suomenkielinen enemmistö toivoo ruotsin kielen ja kulttuurin säilyvän maassamme. Olisi järkevää, jos ruotsinkieliset myös toimisivat tämän toiveen mukaisesti” (Folktinget 1997: 42, suomentanut: Kari Hiltula).

Folktingetin tutkimusta jatkoi myöhemmin hieman muunnetussa muodossa suomenruotsalaisen ajatushautomo Magman vuonna 2008 ilmestynyt tutkimus „Svenskans ställning”. KJELL HERBERTS arvioi tutkimusta seuraavasti:

„Riittävä enemmistö suomea äidinkielenään puhuvista on edelleen suvaitsevaisia ruotsin kieltä ja suomenruotsalaisia kohtaan. Tulokoon silti sanotuksi, että kieli-ilmapiirissä on parantamisen varaa” (MAGMA 2008, ei sivunumeroa, suomentanut: Kari Hiltula).

Suhtautumista valtiolliseen kaksikielisyyteen ja sen vaikutuksiin esimerkiksi kouluopetuksessa ja julkisissa yhteyksissä ovat sekä ALLARDT että HERBERTS varovaisesti arvioiden pitäneet positiivisena.

Viime aikoina on kuitenkin selvästi näkynyt, että kielipoliittiset kysymykset ovat tarjonneet Suomessa hyvin hedelmällisen kasvualustan populistiselle keskustelulle. Pakollista ruotsin opetusta vastustavat ovat vuoden 2011 eduskuntavaalien edellä useasti nostaneet esille toisen kotimaisen kielen aseman opetuksessa. Keskustelua on pyritty ohjaamaan tiettyyn suuntaan, joskin lähinnä poliittisen vaikutusvallan lisäämiseksi. Voidaan kysyä, miksi tästä yhä suosittumaksi muuttuneesta keskustelusta ei näy edes alustavia merkkejä edellä mainituissa kaksikielisyyden asemaa sekä kieliä koskevia asenteita selvittävässä empiirisissä tutkimuksissa. KIMMO GRÖNLUNDIN vuoden 2014 laajan kyselytutkimuksen perusteella 69% suomenkielisistä osallistujista katsoi, että „olisi vahinko, jos ruotsin kieli ja kulttuuri häviäisivät Suomesta”, ja 64% oli sitä mieltä, että ”ruotsin kieli on olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa”. Silti vajaa kolme neljännesosaa vastasi, että „ruotsin kielen opetus tulisi olla vapaaehtoista” (kaikki Åbo Akademin lehdistötiedote). Samoihin aikoihin kansalaisaloite, jossa esitettiin vaatimus „ruotsin kieli valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla”, keräsi puolessa vuodessa yli 61 000 vahvistettua allekirjoitusta (kansalaisaloite.fi).

Voidaan ajatella erilaisia syitä, miksi nykyään julki lausutut melko negatiiviset mielipiteet tai asenteet eivät käyneet ilmi jo aikaisemmista tutkimuksista. Yhden selityksen mukaan populismi ruokkii itse itseään eikä ole merkki mistään todellisesta jännitteestä, joka esiintyisi keskusteltavien asioiden taustalla, toisin sanoen mikä tahansa teema voi saada populistisen leiman. On myös mahdollista, että tuloksissa sekoittuvat vakiintuneet kieli-asetteet ja julkisesti lausutut mielipiteet kielistä. Kolmas mahdollinen selitys liittyy metodologisiin kysymyksiin: Valtiollista kaksikielisyyttä on Suomessa tutkittu lähinnä suorien menetelmien eli haastattelujen ja kyselyjen avulla.¹ Suoria menetelmiä on kuitenkin kritisoitu

¹ Keskeisimpänä kyselynä voi pitää yllä mainittua Folktingetin (1996) kyselyä, joka on sisällöltään laajin. Suuri osa MAGMAN (2008) kysymyksistä on samoja tai perustuu edellä mainittuun tutkimukseen. Myös SANNA HEITTOLAN (2012) pro gradu -työssä, jossa tutkittiin kaksikielisen kaupungin poliisien kielenkäyttöä, osaamista ja asenteita, ovat asenteisiin liittyvät kysymykset samat kuin Folktingetin kyselyssä (ks. asenteiden ja

siitä, että niissä tietoisella suorittamisella on vahva osuus, minkä seurauksena vastaajat ovat vastauksissaan saattaneet pyrkiä sosiaalisesti hyväksyttävän alueelle. Se, että on syytä tehdä ero suorilla metodeilla tutkittujen mielipiteiden ja epäsuorilla metodeilla tutkittujen asenteiden välille, on käynyt ilmi jo KRISTIANSENIN (2009) ja MATTFOLKIN ja KRISTIANSENIN (2006) näitä kahta lähestymistapaa soveltavista tutkimuksista.² Ovatko näin ollen suoriin menetelmin tehdyt

mielipiteen eroista alempana tässä artikkelissa). KJELL HERBERTSIN Kielibarometri/Språkbarometern, joka suoritetaan kahden vuoden välein, keskittyy sitä vastoin tutkimaan kysymystä, miten Suomen kaksikieliset kunnat asukkaittensa näkökulmasta täyttävät kielelliset vastuunsa. Oikeusministeriön kotisivuilla uutisoidaan, että „suhtautuminen vähemmistön kieleen muuttunut myönteisemmäksi” (oikeusministerio.fi; vuoden 2006 tuloksia ei sivulta löydy). Vuoden 2008 tutkimus ei tätä johtopäätöstä kuitenkaan selvästi tue. Kysymykseen siitä, miten kuvailla suomen- ja ruotsinkielisten välisiä suhteita omassa kunnassa, vastattiin siten, että vain hieman yli puolet ruotsin- ja suomenkielisistä piti suhteita positiivisina (ruotsinkieliset: erittäin hyvät [EH] 11% ja melko hyvät [MH] 45%; suomenkieliset: EH 12% ja MH 39%) (Kielibarometri 2008: 6). Vuonna 2012 suoritettu kysely antaa melkein identtisen tuloksen (Kielibarometri 2012: 40: ruotsinkieliset: EH 10% ja MH 46%; suomenkieliset: EH 12% ja MH 40%). edellä mainittuun tutkimukseen. Myös SANNA HEITTOLAN (2012) pro gradu -työssä, jossa tutkittiin kaksikielisen kaupungin poliisien kielenkäyttöä, osaamista ja asenteita, ovat asenteisiin liittyvät kysymykset samat kuin Folktingetin kyselyssä (ks. asenteiden ja mielipiteen eroista alempana tässä artikkelissa). KJELL HERBERTSIN Kielibarometri/Språkbarometern, joka suoritetaan kahden vuoden välein, keskittyy sitä vastoin tutkimaan kysymystä, miten Suomen kaksikieliset kunnat asukkaittensa näkökulmasta täyttävät kielelliset vastuunsa. Oikeusministeriön kotisivuilla uutisoidaan, että „suhtautuminen vähemmistön kieleen muuttunut myönteisemmäksi” (oikeusministerio.fi; vuoden 2006 tuloksia ei sivulta löydy). Vuoden 2008 tutkimus ei tätä johtopäätöstä kuitenkaan selvästi tue. Kysymykseen siitä, miten kuvailla suomen- ja ruotsinkielisten välisiä suhteita omassa kunnassa, vastattiin siten, että vain hieman yli puolet ruotsin- ja suomenkielisistä piti suhteita positiivisina (ruotsinkieliset: erittäin hyvät [EH] 11% ja melko hyvät [MH] 45%; suomenkieliset: EH 12% ja MH 39%) (Kielibarometri 2008: 6). Vuonna 2012 suoritettu kysely antaa melkein identtisen tuloksen (Kielibarometri 2012: 40: ruotsinkieliset: EH 10% ja MH 46%; suomenkieliset: EH 12% ja MH 40%).

² Jälkimmäisessä tehdään seuraava yhteenveto: „Hieman yksinkertaistettuna voi yleistää tulokset ja todistaa, että suomenruotsalaiset mielellään eksplisiittisissä mielipiteissä sanovat suhtautuvansa kielteisesti englannin kielen vaikutukseen, mutta että heidän implisiittisissä asenteissa näkyy melkein vastakohtainen asenne” (MATTFOLK – KRISTIANSENIN 2006: 139; oma käänös). Myös KRISTIANSEN (2009: 189) tekee tutkimuksensa tuloksista johtopäätöksen: „What we have established in the case of Denmark, is that developments in language use accord very badly with consciously offered attitudes, but very well with subconsciously offered attitudes”.

tutkimukset mitanneet pikemminkin kielipoliittista korrektiutta kuin todellisia kieliasenteita?

Lähtökohtaisesti mitään edellä mainituista selityksistä ei voida kokonaan sulkea pois. Järkevin tapa ratkaista ongelmavyöhyt on luonnollisesti se, että menetelmiä arvioidaan käytännössä. Tätä varten olemme suunnitelleet projektin, jonka rahoittajaksi olemme saaneet Deutsche Forschungsgemeinschaftin (DFG).

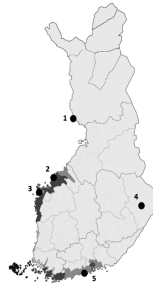
Tutkimusmenetelmien kontrastiivisen evaluaation lähtökohdat

Projektissamme tutkimme suomen- ja ruotsinkielisten suomalaisten asenteita molempia kansalliskieliä kohtaan. Käytetyn menetelmän vaikutusta tutkimuksen tuloksiin selvitetään vertaamalla kahta lähtökohdiltaan erilaista menetelmää, toisaalta kokeellista „Matched Guise” -tekniikkaa, joka on „speaker evaluation experiment” -menetelmän yksi variantti, toisaalta perinteistä kyselylomaketta, samalla pitäen silmällä aiemmassa tutkimuksessa saavutettuja tuloksia. Tutkimuksen aineisto kerätään noin 350 vastaajalta kustakin virallisen kielellisen asemansa perusteella tutkimukseen valituista viidestä kaupungista: Tornio, Pietarsaari, Vaasa, Joensuu ja Helsinki.

Tutkimuspaikka	osuus väestöstä... ³	
	... suomenkielisiä	... ruotsinkielisiä
1. Tornio	97,10 %	0,47 %
2. Pietarsaari	36,89 %	56,01 %
3. Vaasa	69,72 %	22,66 %
4. Joensuu	95,99 %	0,007 %
5. Helsinki	80,75 %	5,77 %
koko maa	88,98 %	5,31 %

Taulukko 1

Tutkimuspaikkojen ruotsin- ja suomenkielisten osuus kokonaisväestöstä

Kuvio 1

Tutkimuspaikat (Suomen kaksikieliset kunnat, joissa puhutaan sekä suomea että ruotsia, näkyvät kartassa harmaina alueina.)

³ Tilastokeskuksen tietojen mukaan 31.12.2014.

Tutkimuksen aineisto kerätään verkkoperustaisesti, kuitenkin siten, että tutkija on koko ajan läsnä. Tutkimus on kaksiosainen: ensimmäisessä eli kokeellisessa osassa vastaajat arvioivat yksinomaan auditiivisissa tallenteissa esiintyviä puhujia tiettyjä arviointiskaaloja käyttäen. Tässä vaiheessa tutkimuksen todellinen tarkoitus pidetään vastaajilta vielä salassa. Toisessa osassa käytetään perinteistä kyselylomaketta. Vastaajille kerrotaan tutkimuksen tarkoitus ennen pääosin suljettujen kysymysten esittämistä. Kyselylomakkeeseen on laadittu kysymyksiä niin kielipoliittisista aiheista kuin aiheista, jotka liittyvät vastaajan omiin kokemuksiin Suomen kaksikielisyydestä. Osa kysymyksiä vastauksista voidaan yhdistää epäsuoran ensimmäisen osan arviointiskaaloihin.

Projektimme tavoitteena on siis verrata suoran ja epäsuoran menetelmän keinoin saatuja tuloksia ja siten selvittää, mittaavatko menetelmät samaa asiaa. Seuraavaksi esittelemme projektissamme käytettävän MG-menetelmän ja sen jälkeen pilottitestin, jolla selvitetään, miten puheeseen viittaavien adjektiivien sisällyttäminen semanttiseen differentiaaliin vaikuttaa informanttien vastauksiin puhujia arvioidessa.

Matched Guise -tekniikka

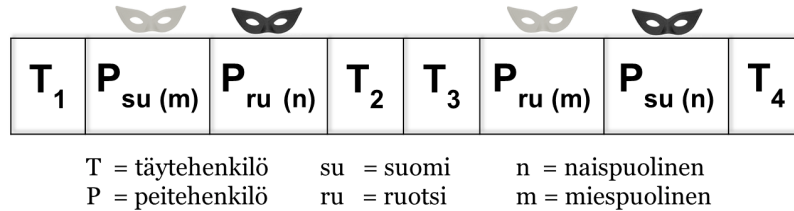
1950-luvulla LAMBERT ja kumppanit kehittivät epäsuoran Matched Guise -tekniikan (MGT) selvittääkseen arviointireaktioita, joita vastaajat esittivät kulloinkin vastakkain asetetuista kielistä.⁴ Menetelmää on myöhemmin käytetty lähinnä kontekstissa, jossa vastakkain ovat saman kielen eri varietetit.⁵

Kuviossa (2) näkyy Matched Guise -tekniikan kaavamainen rakenne: informantit kuuntelevat tietyn määrän puhujia, joista kukin lukee kestoltaan noin minuutin pituisen tekstin. Samaan aikaan informantit arvioivat kunkin puhujan tiettyjä luonteenpiirteitä tai ominaisuuksia merkitsemällä rastin sopivaan kohtaan kutakin heidän edessään olevaa arviointiasteikkoa (kuvio 3). Projektimme lopullisessa testissä on yhteensä kahdeksan puhujaa: he ovat miehiä ja naisia, ruotsin- tai suomenkielisiä, mutta sekä mies- että naispuolisista puhujista yksi on kaksikielinen. Kumpikin näistä kaksikielisistä puhujista lukee saman tekstin yhden kerran ruotsiksi ja yhden kerran suomeksi. He ovat myös tekniikan nimessä esiintyvät peitehenkilöt (engl. *matched guise*), sillä informanteilta salataan tutkimuksen tarkoituksen lisäksi myös se seikka, että jotkut puhujat lukevat kaksi kertaa, ja vain se, miten heidät arvioidaan, on käytännössä ratkaiseva. Muiden puhujien (kuvio2: täytehenkilöt, engl. *filler*) tarkoitus on vain suunnata vastaajien huomio muualle ja siten salata peitehenkilöiden olemassaolo. Jos peitehenkilöt arvioidaan selvästi eri tavoin niissä tapauksissa kun he puhuvat suomea tai

⁴ Alkuperäinen tutkimusasetelma löytyy artikkelista LAMBERT ET AL. (1960: 44).

⁵ Hyvän katsauksen MGT:n ja sen versioiden käyttöön antaa GARRETT (2010).

ruotsia, kyseiset erot voidaan johtaa käytettyyn kieleen. Matched Guise –tekniikan avulla muut arviointiin vaikuttavat tekijät, esimerkiksi puheen persoonallinen sävy, saadaan pysymään yhtenäisinä.

Kuvio 2
Matched Guise -asetelma kaavamaisesti esitettynä

* 1. Tämä puhuja on
[Kuuntele näyte](#)
 Anna vastaus säädintä siirtämällä.

	ystävällinen	<input type="range"/>	epäystävällinen	
	rehellinen	<input type="range"/>	epärehellinen	
	luotettava	<input type="range"/>	epäluotettava	
	sosiaalinen	<input type="range"/>	epäsosiaalinen	
	älykäs	<input type="range"/>	yksinkertainen	
	hyvinvoiva	<input type="range"/>	varaton	
	itsevarma	<input type="range"/>	epävarma	
	saavutuksiin pyrkivä	<input type="range"/>	laiska	
	sivistynyt	<input type="range"/>	sivistymätön	
	menestynyt	<input type="range"/>	epäonnistunut	
	arvostettu	<input type="range"/>	ei arvostettu	
	vaikutusvaltainen	<input type="range"/>	ei vaikutusvaltainen	

Kuvio 3
Lopullisessa testissä käytettävä semanttinen differentiaali

MG-tekniikasta on olemassa myös varsin suosittu muunneltu versio, jota joskus kutsutaan Verbal Guiseksi (VG) tai Verbal Guise -tekniikaksi (VGT) ja jota

on alettu käyttää 1980-luvulla. Erilaisia tutkimuksia, jotka käyttivät VGT:ä, esittelee GARRETT (2010). Suomessa VG-tekniikkaa on käytetty esimerkiksi tutkittaessa tamperelaisten lukiolaisten kieliasenteita ei-syntyperäisiä suomenpuhujia ja heidän puhettaan kohtaan (KUNINGAS 2006).⁶ Samanlaisesta nimityksestä huolimatta Verbal Guise poikkeaa ratkaisevasti Matched Guise -tekniikasta: jälkimmäisessä ei käytetä lainkaan peitehenkilöitä eli kaikki ovat eri puhujia.

Pilottitesti: semanttisen differentiaalisen adjektiiviskaalojen vaikutus

Niin MG-menetelmä kuin VG-menetelmäkkin mahdollistaa sen, että varsinainen tutkimuskohde voidaan salata informanteilta, jos tutkimuskysymys sitä vaatii. Tutkimuskohteen salaamisesta on käyty keskustelua, jossa osapuolina ovat olleet hollantilaiset GRONDELAERS ja VAN HOUT (2010) sekä tanskalainen KRISTIANSEN (2009). Molemmat ovat esittäneet näkemyksensä Verbal Guise -menetelmään liittyen, mutta keskustelu koskee samalla myös MG-menetelmää. GRONDELAERS ja VAN HOUT pyrkivät esimerkiksi testaamaan sitä, aktivoivatko puheeseen liittyvät arviointiskaalat tietoisin ajattelun, jonka käytön myötä testin varsinainen tutkimuskohde eli kieliasenteiden tutkimus saattaa paljastua. Oman testimme avulla haluamme varmistaa hollantilaisten tutkijoiden tulokset ja sen lisäksi etsiä vastauksia johdannossa esittämiimme kysymyksiin, jotka liittyvät testin tulosten soveltamiseen projektimme MGT:n puitteissa.

GRONDELAERSIN ja VAN HOUTIN hypoteesi on se, että puheeseen kohdistuvat skaalat eivät vaikuta osallistujien tietoisuuteen siitä, mikä on testin tarkoitus. Sen todistaakseen he ovat rakentaneet kaksi hieman toisistaan poikkeavaa testisarjaa. Tutkimukseen vastasi neljän Belgian Limburgin ja neljän Alankomaiden Limburgin eri koulujen lukiolaista; yhteensä vastaajia oli 392. Heillä kuunnellutettiin 20 sekunnin pituisia puhekatkelmia hollannin kielen eri murteista (GRONDELAERS – VAN HOUT 2010: 98). Molemmissa testisarjoissa vastaajat arvioivat kuuntelemaansa puhujia viidellätoista skaalalla, joista yhdeksän ensimmäistä on kummassakin sarjassa identtisiä. Näitä seuraa testin lopussa kuusi arviointiskaalaa (ks. taulukko 2), jotka ensimmäisessä sarjassa kohdistavat huomion puhujan, toisessa puolestaan puheeseen:

⁶ KUNINGAS (2007: 5) itse sanoo käyttävänsä „sovellettua Matched guise -tekniikkaa”. Hänen asetelmassaan peitehenkilöä ei kuitenkaan käytetä.

Condition 1	Condition 2
(1 – 9)...	(1 – 9)...
(10) Deze persoon is g e s c h i k t a l s nieuwslezer. 'This person qualifies as a news anchor.'	(10) Deze persoon k l i n k t als een nieuwslezer. 'This person sounds like a news anchor.'
(11) Deze persoon is g e s c h i k t a l s journalist. 'This person qualifies as a journalist.'	(11) Deze persoon k l i n k t als een journalist. 'This person sounds like a journalist.'
(12) Deze persoon is g e s c h i k t a l s presentator. 'This person qualifies as a radio presenter.'	(12) Deze persoon k l i n k t een presentator. 'This person sounds like a radio presenter.'
(13) Deze persoon is traag. 'This person is slow.'	(13) Deze persoon k l i n k t traag. 'This person sounds slow(ly).'
(14) Deze persoon is koud. 'This person is cold.'	(14) Deze persoon k l i n k t koud. 'This person sounds cold(ly).'
(15) Deze persoon is zacht. 'This person is soft.'	(15) Deze persoon k l i n k t zacht. 'This person sounds soft(ly).'

Taulukko 2

Arviointiskaalat ja testisarjat

GRONDELAERSin ja VAN HOUTin (2010: 98) mukaan

Näistä viimeisestä kuudesta skaalasta ensimmäiset kolme selvittävät ensimmäisessä sarjassa puhujan statusta, toisessa sarjassa taas puheen statusta. Toiset eli viimeiset kolme skaalaa sisältävät adjektiiveja, kuten *hidas*, *kylmä* ja *lempeä*, joiden on empiirisesti osoitettu olevan monimerkityksisiä. Tutkijat ennustavat, että vastaajat tulkitsevat ensimmäisessä sarjassa puhujien kiinnostavuutta („Puhuja on - -”), toisessa sarjassa puolestaan puheen kiinnostavuutta („Puhuja kuulostaa - -”) (GRONDELARS – VAN HOUT 2010: 98).

SPSS-ohjelmalla tehdyn faktorianalyysin mukaan molempien testisarjojen arviointitulosten varianssi voitiin selittää samoin perustein. Testisarjoissa mitattujen kieliasenteiden rakennekomponentit säilyivät siten samoina (GRONDELARS – VAN HOUT 2010: 99–100). Vertailussa ilmeni kuitenkin, että mainitut kolme monimerkityksellistä adjektiivia (*traag* ’hidas’, *koud* ’kylmä’, *zacht* ’lempeä’) tulkittiin myös toisessa sarjassa puhujan ominaisuuksien, ei niinkään puheen ominaisuuksien perusteella. Tämä on mielestämme huomionarvoinen seikka.

Testisarjoja tarkasteltaessa huomataan, ettei hollannin kieli tässä kohden erottele adjektiiveja ja adverbeja morfologisesti, mikä voi olla yksi syy puheen ominaisuuksien huomiotta jättämiseen toisessa testisarjassa. Toisaalta molemmat

testisarjat alkoivat skaaloilla, jotka koskivat yksinomaan puhujan ominaisuuksia (1–9; ks. taulukko 2), eikä niitä siten ollut mahdollista yhdistää samanaikaisesti myös puheen ominaisuuksiin. Vasta sen jälkeen esitettiin taulukossa 2 esiintyvät skaalat, joita tässä tarkastellaan. Testissämme olemme tästä syystä yrittäneet selvittää, keskitetäänkö huomio puheen ominaisuuksiin mahdollisesti vasta sitten, kun selvästi vain puheeseen liittyvät skaalat sijoitetaan ennen moniselitteisiä skaaloja. Lisäksi testin tehtävät muotoiltiin sekä suomeksi että ruotsiksi, minkä myötä myös adjektiivien ja adverbien ero tulee selvästi esille. GRONDELAERS ja VAN HOUT toteavat tutkimuksessaan, että kieliasenteiden rakennekomponentit osoittautuivat samoiksi molemmissa testisarjoissa. Toinen selvittämämme seikka koskee sitä, muuttuvatko rakennekomponentteihin sisältyvät ominaisuudet määrällisessä arvioinnissaan. Tähän GROENDELAERSin ja VAN HOUTin tutkimuksesta ei löydy vastausta.

Testimme rakentuu seuraavasti: Tehtävän selityksen jälkeen vastaajat kuuntelevat kolmea äidinkieltä puhujaa (alla numerot 1–3), jotka he kaikki arvioivat yhdeksällä seitsemänportaisella skaalalla. Testisarjoissa kaksi ensimmäistä skaalaa koskee joko puhujan (kuvio 4a) tai puheen ominaisuuksia (kuvio 4b). Näitä kahta arviointiskaalaa seuraa kolme, puheena ollutta moniselitteistä skaalaa (kuvioissa 4a ja 4b kehystettyinä), joiden adjektiivit voidaan suhteuttaa joko puhujan tai puheen ominaisuuksien mukaan. Viimeiset neljä arviointiskaalaa, joissa esiintyy puhujan ominaisuuksia kuvailevia adjektiiveja, ovat sarjoissa identtiset.

Testi oli verkkoperustainen ja sen laatimiseen käytettiin LimeSurvey-kyselytyökalua. Testin linkit lähetettiin testistä mahdollisesti kiinnostuneille, joiden kautta testi levisi eteenpäin. Kaikki suurimman osan elämästään Suomessa asuneet äidinkieleltään suomen- tai ruotsinkieliset saivat osallistua tutkimukseen. Kummastakin testisarjasta oli suomen- ja ruotsinkielinen versio. Osallistujat kuuluivat vain oman äidinkieltensä puhujia. Suomen- ja ruotsinkielisissä testisarjoissa toinen puhuja on sama, kaksikielinen puhuja. Pilottitestissä molempien kieliversioiden kaikki puhujat ovat miespuolisia.

Keskitymme seuraavassa ensisijaisesti suomenkielisiin testisarjoihin, koska niihin osallistui paljon enemmän vastaajia kuin vastaaviin ruotsinkielisiin sarjoihin. Osallistujia oli ensimmäisessä eli A-sarjassa 135 ja toisessa eli B-sarjassa 116. Osallistujat olivat 15–64 vuotiaita, joista kummassakin sarjassa valtaosa oli naisia: A-sarjassa 80,74%, B-sarjassa jopa 84,48%.

* 1. Tämä puhuja on ...
[Kuuntele näyte](#)

itsevarma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ujo
saavutuksiin pyrkivä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	laiska
lempeä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	raju
lämmin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	kylmä
nopea	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	hidas
sivistynyt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	sivistymätön
kaunis	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ruma
rikas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	köyhä
miellyttävä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epämiellyttävä

Kuvio 4a
Puhujan viittaava testisarja A

* 1. Tämä puhuja kuulostaa ... /
 Tämä puhuja on ...
[Kuuntele näyte](#)

sujuvalta / sujuva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	kangertevalta / kangerteleva
selvältä / selvä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epäselvältä / epäselvä
lempeältä / lempeä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	rajulta / raju
lämpimältä / lämmin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	kylmältä / kylmä
nopealta / nopea	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	hitaalta / hidas
sivistyneeltä / sivistynyt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	sivistymättömältä / sivistymätön
kauniilta / kaunis	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	rumalta / ruma
rikkaalta / rikas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	köyhältä / köyhä
miellyttävältä / miellyttävä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epämiellyttävältä / epämiellyttävä

Kuvio 4b
Puheeseen (ja puhujan) viittaava testisarja B

Huolimatta siitä, että testissämme huomio suunnattiin hollantilaiseen testiin verrattuna selvemmin puheen ominaisuuksiin, testimme vahvasti GRONDELAERSin ja VAN HOUTin johtopäätöksen kolmen monimerkityksen adjektiivin vaikutuksesta. Epäselvissä tapauksissa arviointi suoritetaan etupäässä puhujan ominaisuuksien mukaan myös silloin, kun tehtävänanto suunnataan puheeseen.

Tekemässämme faktorianalyysissä ilmeni kaksi komponenttia (taulukko 3), jotka selittivät 60 prosenttia vastausten varianssista. Komponenttien vähäisyys verrattuna GRONDELAERSin ja VAN HOUTin testiin selittyy sillä, että pilottitestimme semanttinen differentiaali koostui pienemmästä määrästä skaaloja. GRONDELAERSin ja VAN HOUTin testin tavoin myöskään meidän testissämme ei esiintynyt yhtään komponenttia, joka koskisi ensisijaisesti puheen ominaisuuksia.

	rotatoitu komponenttimatriisi	
	komponentti 1	komponentti 2
<i>sujuvalta</i>	,143	,787
<i>selkeältä</i>	,037	,801
<i>lempeä</i>	,836	-,038
<i>lämmiin</i>	,920	-,062
<i>nopea</i>	,299	,268
<i>sivistynyt</i>	,075	,766
<i>kaunis</i>	,607	,409
<i>rikas</i>	,087	,683
<i>miellyttävä</i>	,822	,220

Taulukko 3

Pääkomponenttianalyysin tulos; rotaatio konvergoi kolmessa iteraatiossa

Faktorianalyysi osoitti selvän eron puhujan perustavanlaatuisen ominaisuuksien ja sellaisten ominaisuuksien välillä, jotka mahtuvat otsikon „koulutus ja sosiaalinen status” alle. Kyseinen ero vastaa melko hyvin stereotyyppitutkimuksessa esiintyviä ulottuvuuksia „lämpö” ja „kompetenssi” (vrt. esim. FISKE ET AL. 2009). Testimme tulokset viittaavat siihen, että puhujia arvioitaessa arviointia ei helposti pystytä irrottamaan puhujasta henkilönä eli puhujan persoonallisuudesta.

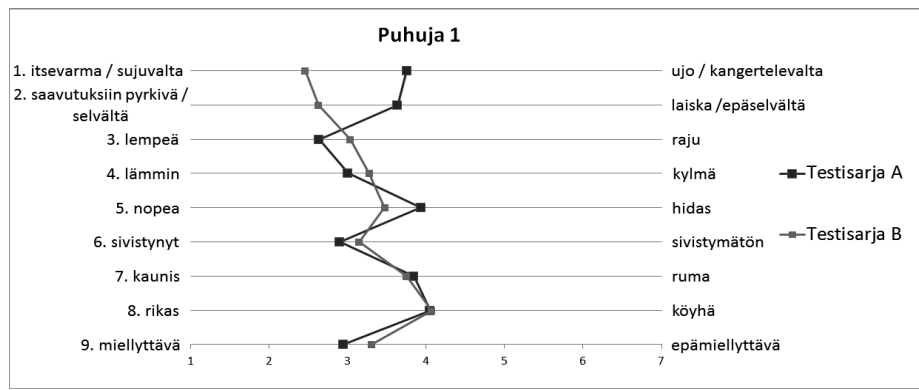
Jatkossa hyödynnettäviä testituloksia

Artikkelin alussa esitimme haluavamme selvittää, missä määrin henkilökohtaisilla puheenpiirteillä on merkitystä siihen, kuinka vahvasti koehenkilöiden päähuomio kiinnittyy toivotun mukaisesti puhujan kuviteltuun persoonallisuuteen.

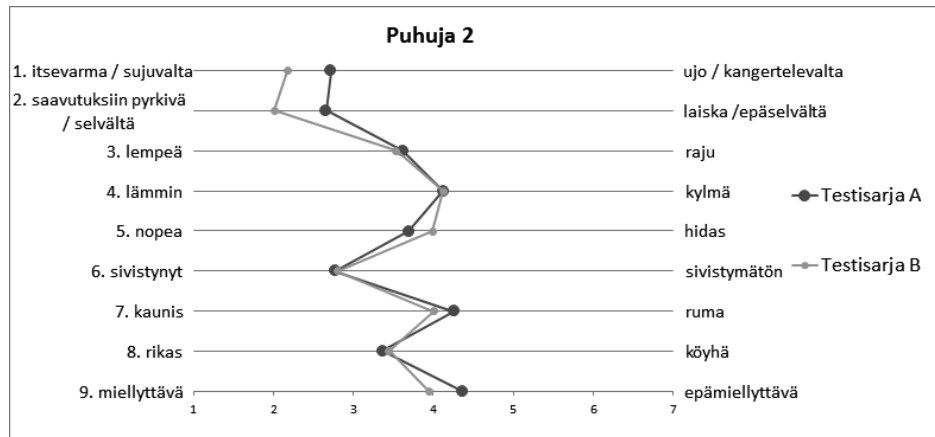
Mikäli sopivien puhujien etsimiseksi tarkoitettussa pilottitestissä selviää, että yhden puhujan äänissä on sellainen piirre, jonka johdosta tietty ryhmä infor-

mantteja arvioi kyseistä puhujaa eri tavoin kuin muut, tämä puhuja ei sovi SEE-menetelmän puhujaksi. Jotta voidaan vertailla eri informanttiryhmien arviointituloksia keskenään, on toivottava, että informanttien relevantit taustatiedot kuten ikä, koulutus tai sukupuoli eivät vaikuta siihen, miten he puhujaa arvioivat.

Testimme perusteella voimme todeta, että puheen arviointi ja puhujan arviointi eivät olennaisesti eroa toisistaan (vrt. skaalat 3–9 kuvioissa 5a ja 5b). Lähtökohtaisesti ei eroja ole odotettavissa, mistä syystä potentiaalisen SEE –menetelmän koepuhujan sopivuuden voi testata siten, että häntä käytetään puhujana sekä puhujan ominaisuuksiin että puheen ominaisuuksiin keskittyvässä testisarjassa. Seuraavassa kaksi esimerkkiä:

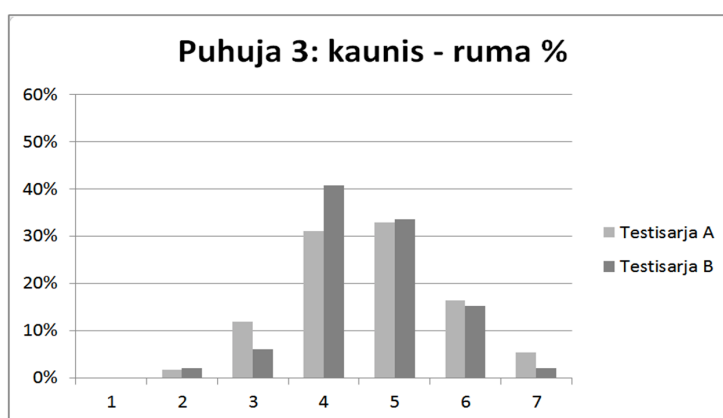

Kuvio 5a
Puhujan 1 arvioinnit (Na = 135, Nb = 116)

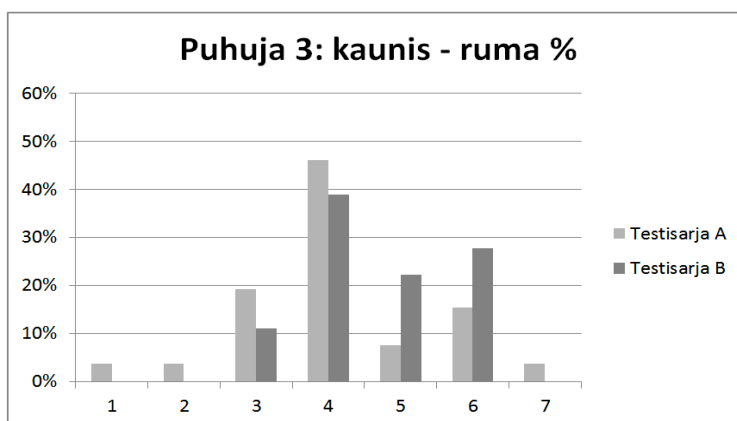
Kuvio 5b
Puhujan 2 arvioinnit (Na = 135, Nb = 116).

Puhujista toinen (Puhuja 2) osoittautuu sopivammaksi koepuhujaksi sillä perusteella, että juuri kolmen kaksiselitteisen adjektiiviskaalan kohdalla häntä koskevat arviointitulokset eroavat vain vähän toisistaan, toisin kuin ensimmäisen puhujan kohdalla. Toisen puhujan ominaisuudet puhujana ja hänen puheensa ominaisuudet arvioidaan siten samalla tavalla. Tekemämme lisätarkistus, jossa jokaista ryhmän informanttia tarkasteltiin erikseen ikänsä, sukupuolensa ja koulutuksensa mukaan, ei osoittanut merkitseviä eroja testisarjojen välillä. Vasta tämä vaihtelemattomuus antaa mahdollisuuden verrata erilaisten ryhmien informanttien arviointeja. Kaikkiin puhujiin vaihtelemattomuus eli neutraalisuus ei kuitenkaan päde, mitä osoittaa seuraava esimerkki:

Kuvio 6a

Naispuolisten vastaajien vastaukset (Na = 109, Nb = 98)

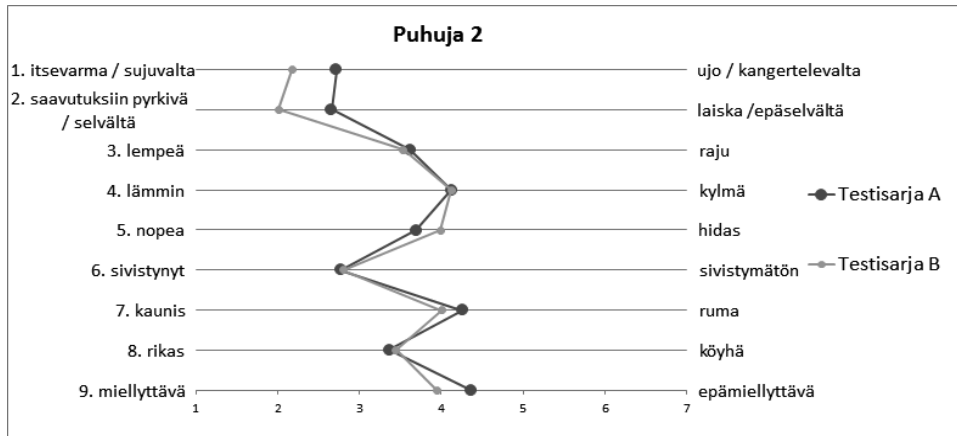

Kuvio 6b

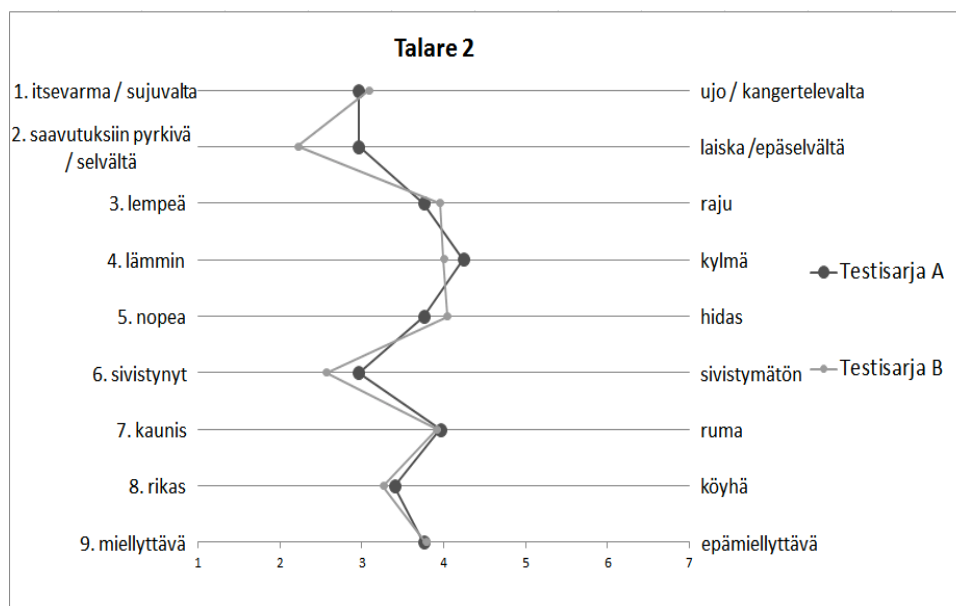
Miespuolisten vastaajien vastaukset (Na = 26, Nb = 18)

Mies- ja naispuoliset vastaajat ovat tässä tehneet arviointinsa melko lailla eri tavoin. Poikkeukset ovat siis mahdollisia niissä tapauksissa, joissa esimerkiksi informantin sukupuoli ja puhujan puhetyyli tai hänen ääneensä liittyvä tietty ominaisuus kohtaavat. Sarjassa B on puheeseen suunnattu tehtävänanto selvästi pystynyt vaikuttamaan miespuolisten vastaajien vastauksiin. Puhuja 3 ei siten sovi SEE-menetelmän koepuhujaksi. Osoitus siitä, että puhujaa 3 koskevat erot ilmenivät arviointiskaalalla *kaunis – ruma*, selvisi SPSS-ohjelmalla tehdyn eta-analyysin perusteella. Analyysissä selvitettiin korrelaatioita arviointiskaalojen ja vastaajan sukupuolen sekä ikä- ja koulutusryhmän välillä.

Tähän mennessä kuvatut testivaiheet mahdollistavat sopivan puhujan löytämisen SEE-menetelmän eri variantteja varten. Lopulliseen MG-testiimme tämä ei kuitenkaan riitä: Kieliä MG-menetelmällä kontrastoitaessa on tärkeä löytää sellaisia peitehenkilöitä, joiden puhe kielellä X herättää samaa kieltä X äidinkielenään puhuvissa reaktion, joka syntyy myös silloin, kun peitehenkilön ja häntä kuulevien kielenä on Y. Tällä tavoin voidaan varmistaa se, että saman puhujan erilaisen arvioinnin taustalla ei ole puhujan erilaiseksi koettu tapa käyttää kieltä X ja kieltä Y. Puhujan ominaisuuksilla on tällöin arvioinnissa minimaalinen osuus ja arviointi suoritetaan pelkästään kielellisen koodin perusteella. Tässä kohden astuu kuvaan pilottitestimme kaksikielinen rakenne (kuviot 7a ja 7b). Molemmat käyrät havainnollistavat MG -menetelmään suhteellisen hyvin sopivaa kaksikielistä puhujaa. Lähinnä vain puhujan sujuvuuden ovat suomea äidinkielenään puhuvat arvioineet myönteisemmin.

Kuvio 7a
Suomeksi lukevan puhujan 2 arviointi (Na = 135, Nb = 116)

Kuvio 7b
Ruotsiksi lukevan puhujan 2 arvioinnit (Na = 25, Nb = 23)

Lopuksi

Pilottitestimme tulokset pääosin vahvistavat GRONDELAERSin ja VAN HOUTin (2010) testin tulokset. Heidän testinsä tulosten tavoin myös evaluointikokeemme osoitti, etteivät puheeseen viittaavat skaalat testisarjassa vaikuta merkittävästi puhujan arviointiin. Pelkkä kokeen asettelu, joka jo sinänsä ohjaa koehenkilöiden huomion puhujaan persoonallisuuteen, turvanee suhteellisen luotettavasti sen, ettei testin todellinen tarkoitus paljastu. Erityisesti moniselitteisissä skaaloissa näkyy selvästi, miten vahvasti vastaajat kiinnittävät huomionsa nimenomaan puhujaan silloinkin, kun tehtävänanto viittaa selvästi puheeseen. Tämän tuloksen perusteella on voitu kehittää koeasetelma, jonka avulla evaluoidaan puhujan soveltuvuutta MG -menetelmän peitepuhujana.

Kirjallisuutta

Åbo Akademin lehdistötiedote = Åbo Akademi (2014), Tutkimus kartoitti suomalaisten mielipiteitä ruotsin kielestä. Lehdistötiedote 17.12.2014. ladattavissa osoitteessa http://web.abo.fi/pressmaterial/sprakundersokning_Finska.pdf (viitattu 13.11.2015)
 ALLARDT, ERIK (1997), Vårt Land, Vårt Språk – Kahden Kielen Kansa. En Attitydundersökning om det svenska i Finland. Svenska Finlands folkting, Helsingfors.

- FISKE ET AL. 2002 = FISKE, SUSAN T. – CUDDY, AMY J. C. – GLICK, PETER – XU, JUN (2002), A Model of (often Mixed) Stereotype Content: Competence and Warmth Respectively Follow from Perceived Status and Competition. *Journal of Personality and Social Psychology* 82: 878–902.
- GARRETT, PETER (2010), *Attitudes to Language*. Cambridge University Press, Cambridge – New York.
- GRONDELAERS, Stefan – VAN HOUT, ROELAND (2010), Do Speech Evaluation Scales in a Speaker Evaluation Experiment Trigger Conscious or Unconscious Attitudes? *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics* 16: 92–102.
- HEITTOLA, SANNA (2012), Det andra inhemska språket inom polisens verksamhet. Användning, attityder och självbedömd färdighet. Ladattavissa osoitteesta <http://www.tritonia.fi/download/gradu/5015> (viitattu 30.10.2015).
- kansalaisaloite.fi = <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/131> (viitattu 30.10.2015).
- Kielibarometri 2008 = HERBERTS, KJELL (2009), Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv, Språkbarometern 2008. Åbo Akademi. Tulokset löytyvät sivulta <http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/tiedotteet/fi/2008/6A-EVtvKnG/Spr> (viitattu 30.10.2015).
- Kielibarometri 2012 = HERBERTS, KJELL (2013), Service på svenska och finska – i minoritetsperspektiv, Språkbarometern 2008. Åbo Akademi.
- KRISTIANSEN, TORE (2009), The macro level social meaning of late modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41: 167–192.
- KUNINGAS, RIIKKA (2006), Tamperelaisnuorten Kieliasenteista. *Kielikuvi*: 3–8.
- LAMBERT, WALLACE E. – HODGSON, RICHARD C. – GARDNER, ROBERT C. – FILLENBAUM, SAMUEL (1960), Evaluational Reactions to Spoken Languages. *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 60 (1): 44.
- Magma (2008) = Svenskans ställning i Finland 2008. Tankesmedjan Magma. http://magma.fi/images/stories/reports/rapport_090121_svenskan.pdf (viitattu 30.9.2015)
- MATTFOLK, LEILA – KRISTIANSEN, TORE (2006), Svenskfinland. In: Kristiansen, TORE (ed.), *Nordiske Sprogholdninger: En Masketest*. Novus, Oslo. 117–141.
- oikeusministerio.fi = <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/-2008/06/kielibarometri2008suhtautumine.html> (viitattu 30.10.2015).
- Tilastokeskus (2014), Väestö iän (1-v.), sukupuolen ja kielen mukaan alueittain 1990–2014, laaja alueluokitusryhmittely 31.12.2014. Tilastokeskus.<http://tinyurl.com/kieli-alueittain> (viitattu 30.9.2015).